

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 120 1999

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-16-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 2000

mer spelar en betydelsefull roll även i Torsten Rönnerstrands bidrag, en brett resonerande och exemplifierande – men också något repetitiv – inventering av femtitalsryken sedd mot bakgrund av kulturdebattens språkdiskussion under decenniets andra halva.

Sven Nyberg skriver om den biografiska kontexten i Sandro Key-Åbergs "Det luktar fernissa i garderoben" och Håkan Sandgren om avstånd och närhet i Folke Isakssons "Tidig morgon vid Stilla Havet". Men var kommer de gåtfulla "bo-löven sorl" i boktiteln in? Svaret ges i Claes Wahllins uppsats om Lars Forssell, Ezra Pound och manipulation av litterära system: Forssell översätter ordagrant ur Canto XIII utan att bekymra sig om Pounds upplysning att det handlade om ett stort, orientaliskt löv, som han ägde i tonåren och som han brukade skriva på! "Och Kung sade och inskrev på bo-löven:/"Om en människa icke har ordning inom sig/Kan han icke sprida ordning omkring sig." Wahlin spelar här ut Pound och dennes föreställningar om poesin som kritik emot T.S. Eliot på ett spännande sätt med hjälp av nyare anglosaxisk forskning. Invändas kan att det svenska 50-talet försvinner ur sikte en bit på vägen, och att skribenten lider av svårartad "så-sjuka".

Värre än enstaka språkliga skavanker är emellertid när övergripande perspektiv tecknas med så lätt hand, så att konturerna av debatter och författarskap trivialiseras; ett öde som t.ex. Hedenius och Sartre erfar i texter som bär de båda redaktörernas namn. Volymen ger tyvärr intryck av att ha kommit till under brädskan. Femtitalet har analyserats och är föremål för fortlöpande forskning från exempelvis idéhistoriskt och teologiskt håll. Den intresserade läsare, som vill ha överblick och orientering rekommenderas uppsöka denna i första hand, vid sidan av redan existerande litteraturvetenskapliga studier.

Eva-Britta Ståhl

Roger Holmström, *Vindfartsvägar. Strövtåg i Bo Carpelans Urwind*. Schildts Förlag Ab. Esbo 1998.

Den som läser Bo Carpelans prisbelönade *Urwind* (1993) som en konventionell roman riskerar att bli besviken. Den är uppbyggd av antikvariatsbokhandlaren Daniel Urwinds 53 anteckningar skrivna under ett år; dess intrig skulle kunna sammanfattas: "kommer Daniel att förlora sin älskade Maria under hennes år i USA?" Man måste retardera läsningen, låta bli att söka efter intrigen och i stället läsa kapitlen närmast som prosalyrik. Därför ter sig i förstone Roger Holmströms angreppssätt i *Vindfartsvägar* som en framkomlig väg. Holmström har på Carpelans rekommendation i sin läsning följt romanens årstidsrytm: "Skiftningarna i den yttre miljön och de många associationerna i symbolspråket har på det här sättet fått sin naturliga infattning" (s. 9). Studiens under-

rubrik *Strövtåg i Bo Carpelans Urwind* antyder modesta ambitioner; den är välfunnen då boken närmast har karaktären av populärt hållen introduktion. Den består av ett summariskt förord samt 53 korta avsnitt på sammanlagt 200 sidor vilka kommenterar romanens 53 kapitel, med utblickar mot handlingen i stort och – i viss mån – hela Carpelans författarskap.

Jag skall genast erkänna att jag efter läsningen är skeptisk till bokens uppläggning. Att Holmström läst *Urwind* över ett år är en sak, men redovisningen av "läst och upplevt" (s. 9) kunde ha strukturerats på något annat sätt. Nu tenderar de många korta avsnitten att bli parafraaser, garnerade med citat ur *Urwind* och Carpelans övriga verk, namn och titlar ur världslitteraturen, samt Holmströms försäkran att detta är stor dikt av en stor diktare. Läsaren av *Vindfartsvägar* består en rad intressanta reflexioner och iakttagelser, vilka tyvärr alltför sällan fördjupas.

Holmström lyckas endast delvis visa vari romanens storhet ligger, emellanåt avstår han från att försöka och nöjer sig med att påstå. Det åttonde avsnittet, "Avgrund och rymd" (s. 28–30), vilket behandlar kapitel 8 i *Urwind*, "Dagis", kan tjäna som exempel. "Den stora dikten sträcker sig mot livets alla skiften", inleder Holmström och fortsätter: "Den pendlar mellan avgrundens mörker och rymdens ljus. Ingenting är den främmande. Varje skiftning bland skuggorna intill solskenet minsta dallring försöker den fånga." Perspektivet vidgas till en diskussion om "stor dikt", men detta kopplas till kapitlet "Dagis" endast med orden: "Avsnittet rymmer ett stycke lätt igenkännlig vardag. En grupp stojande barn kring Tant Inna. Perspektivet är Daniels. På ytan förefaller skildringen föga anmärkningsvärd, men ett närmare studium av perspektivet visar en dubbel exponering. Daniels fantasi firar triumf." Detta "närmare studium" hade varit intressant att få följa. Holmström övergår i stället till Carpelans *Jag minns att jag drömde* (1979) som ett praktiskt exempel på en text som givit honom och andra känslan av "det-som-är-botten-hos-mig-är-botten-hos-dig-och-hos-alla-andra" för att till sist återkomma till "Dagis": "Här möter ett myller av möjligheter. Från inledningsstyckets ångestladdade mardröm till de aforistiskt dräktiga slutackorden fyllda av människans eviga längtan." Jag övertygas inte av argumenteringen, som är både för vag och för allmän – och jag tvivlar på bärkraften hos avsnittets avslutning: "Avgrund och rymd, eller rymd och avgrund. Den ena polen förutsätter den andra för att diktens deg skall jäsa!"

Mer övertygande är de iakttagelser som mer direkt anknyter till texten. Holmström framhåller hur "rumsmedveten" Carpelan är (s. 12), att rummet "representerar en utvidgning, förlängning och fördjupning av diktjagets samlade erfarenhetsvärld" (s. 80) samt att Urwinds text glider mellan verklighet, dröm och minne. Han ci-

terar de viktiga orden i romanens inledningskapitel om det ofördärvade tillstånd som gestaltas i bilderna av den växande Daniel eller personifieras i en tyst, uppdykande pojke: "Jag sitter och skriver, till vem? Mannen som brann, pojken som försvann, allt är otydliga tecken, och jag försöker fånga det ogripbara i ord som om jag sökte något, någon, för att minnas" (s. 13; *Urwind*, s. 12). Några av romanens kvinnor – Maria, Daniels mor och hennes syster Viktoria – samt poeten Gabriel (med drag av Gunnar Björling, s. 127) anvisar möjliga vägar ut ur "den manliga inbundenhetens förbannelse" (s. 102). *Urwinds* skrivande – riktat till Maria även om hon måhända inte får se hans text – under året får honom också att återfinna något av barnets seende (s. 184) och däri slutar romanen hoppfullt, trots att hon återvänder till USA.

Den tematiska tyngdpunkten i *Vindfartsvägar* gör att den carpelanska fantasin, romanens språkliga fyrverkeri och hisnande övergångar hamnar i skymundan, trots att redan inledningskapitlet introducerar en diskussion kring Carpelans associativa "pärlbandsteknik". Holmström vill lyfta fram Carpelan som "existentiell diktare" (s. 169), men är mindre följsam när det gäller fantasins frihet. Viktorias berättelse om hur hon under sin tid som prima ballerina förblir svävande i ett språng (*Urwind*, s. 194 ff.) förklaras och trivialiseras till ett "missöde" där hon "fastnade i scenrekvisitan" (s. 149). Man kunde önska att romanens knapphändigt kommenterade motto hämtat från Björling, dikten "Jag vill / att automobiler, bröst söndrar sig / att hus stod på taket och marken svävade i luften" etc. från *Solgrönt*, hade fått spela en större och mer dynamisk roll. (Holmström citerar utan att attribuera ett annat – dolt och inbäddat men ordagrant – citat från Björling: "Jag höjer romantiska händer, jag går på klassiska fötter", s. 32; *Korset och löftet*, s. 56.) *Urwinds* fantasi utmärks av just att "alla linjer, former" kastas "upp i luften / som ett omvartannat" och att detta nödvändigtvis inte är en beskrivbar verklighet eller ett minne. Hans värld är i mycket ett förverkligande av diktens "Jag vill". Han erinrar sig inte – han upplever; hans barndom är då och nu.

Vindfartsvägar är sålunda en i detaljer intressant introduktion till en mycket rik roman. Med en annan målsättning och en mindre fragmenterad strukturering av sitt "strövtåg" skulle Roger Holmström ha kunnat nå andra resultat.

Per Stam

Marianne Wifstrand Schiebe, *Vergil og Tityrus. En studie i selvbiografisk læsning af Bucolica*. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Udgivet af Det filologisk-historiske samfund. 108. Bind, Årgang 1998, nr 332. Museum Tusulanums Forlag. Köpenhamn 1998.

Det inträffar inte sällan i modern litteraturforskning, att man går till rätta med biografiska läsningar av ett litterärt konstverk med motiveringen att de gör våld på texten själv. Senast har det skett t ex i Sten Wifstrands häftiga uppgörelse med Erik Hjalmar Linder, Sverker R Ek, Sven Delblanc och Lars Gustafsson i Örebroavhandlingen "Att slås till insikt", som handlar om Hjalmar Bergmans "Clownen Jac". Men viljan och behovet att pressa in biografiska upplysningar och innebörder i litterära konstverk, till och med i verk som har betydligt mindre privatbiografisk slagsida än "Clownen Jac", är urgammal. I en pregnant och mycket lärorik liten skrift, utgiven i Danmark, har Uppsaladocenten i latin Marianne Wifstrand Schiebe tagit itu med de tolkningstraditioner under tidig medeltid, som prompt ville läsa Vergilii herdedikter i samlingen "Bucolica" som biografiska källskrifter. Det är en formlig hermeneutisk ringdans och en mycket underhållande sådan man får bevittna.

Genom att Vergilius var en så dyrkad diktare inte minst i den kristna världen, tilldrog sig hans person nästan lika stort intresse som hans produktion, ja ibland rentav större. Bland annat tillerkände man honom storartade siargåvor. Redan i grundkurserna i litteraturhistoria har vi brukat få lära oss, att en uppgift i fjärde eklogen gärna och förmodligen felaktigt tolkades allegoriskt, som en förutsägelse om Kristi födelse. Men detta försök att allegorisera Vergilius, dvs att läsa in en annan innebörd i hans text än den bokstavliga, är ingalunda det enda, även om det råkar vara det mest välkända. Från mitten av det första århundradet och fram mot 1000-talet förekommer talrika Vergilius-kommentarer, som påstår att hans herdedikter inte alls handlar om vad man skulle tro – herdar, herdinnor, getter, sångarstrider etc – utan i stället om Vergilii politiska mellanhavanden med kejsar Octavianus under tiden närmast efter mordet på Caesar. På ett intressant vis hänger, enligt vad Marianne Wifstrand Schiebe kan visa, dessa tolkningstraditioner ihop med den speciella betydelse av allegori som man utläste ur Quintilianus' "Institutio oratoria", skriven omkring år 90 e. Kr eller strax därefter.

Ibland kan det förefalla rent sagt fantastiskt, att man så lätt lyckades läsa in Vergilii jordägarbekymmer i Mantua i texter av så uppenbart pastoral karaktär. Men det sammanhänger med att man under tidig medeltid helt sonika lyckats glömma Theokritos' herdediktning och därmed aldrig fick upp blicken för Vergilii starka beroende av denna. Man insåg kort sagt inte, att Vergilii herdedikter i stor utsträckning utgör rena översättningar